

MATERIAŁY WAĆŁAWA POLKOWSKIEGO (1896 – 1966) (III-261)

Waćław Polkowski urodził się 24 września 1896 roku w Warszawie jako syn Aleksandra i Pelagii z Pękowskich. Ojciec jego był rzemieślnikiem. Waćław Polkowski uczęszczał do gimnazjum w Warszawie, którego nie ukończył z powodu choroby ojca.

W roku 1916 podjął pracę jako nauczyciel szkoły początkowej jednoklasowej w Czerwonce Liwskiej k/Węgrowa. W okresie międzywojennym był nauczycielem szkół powszechnych m. in. na Polesiu, w pow. Wysokim Mazowieckim w pow. Przemyskim oraz w Łodzi.

Waćław Polkowski uzupełniał swe kwalifikacje zawodowe i wiedzę ogólną na kursach pedagogicznych w latach 1917 – 1920, a następnie jako eksternista w roku 1927 ukończył Wyższe Kursy Nauczycielskie w Lublinie i rozpoczął studia polonistyczne w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, które przerwał w roku 1928 w związku z przeniesieniem służbowym do pracy na Polesie. Od roku 1932 był słuchaczem Instytutu Pedagogicznego ZNP. Ukończył go w roku 1937 na podstawie pracy dyplomowej na temat *Wpływ naturalizmu francuskiego na kształtowanie się polskiej myśli pedagogicznej*. Po przeniesieniu służbowym do Łodzi w roku 1938 Waćław Polkowski podjął ponownie studia humanistyczne w Oddziale Wolnej Wszechnicy Polskiej tamże, które przerwała mu ostatecznie wojna w roku 1939.

Waćław Polkowski był uczestnikiem ruchu niepodległościowego jako członek Polskiej Organizacji Wojskowej (1915–1918). Prowadził również działalność związkową i polityczną. W roku 1917 wstąpił do Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Szkół Początkujących i w tymże roku zorganizował w Węgrowie jego oddział. Następnie był członkiem Związku Polskiego Nauczycieli Szkół Powszechnych (od 1919 r.), a od 1930 r. Związku Nauczycielstwa Polskiego. Wchodził w skład zarządu Okręgu ZPNSzP w Lublinie (1927) i był wiceprzewodniczącym Związku Okręgu ZPNP i ZNP w Brześciu od 1929 do 1935 r. i redaktorem naczelnym pisma związkowego „Ogniwa Brzeskie” (1934 – 1935). W latach 1936–1937 wchodził w skład Zarządu Głównego ZNP, a od 1936 do 1938 r. był członkiem Prezydium tegoż zarządu. Waćław Polkowski w roku 1937 współorganizował strajk nauczycielski.

Waćław Polkowski w roku 1919 wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej. Z ramienia tej partii w latach 1922 i 1928 kandydował na posła do Sejmu. W okresie okupacji niemieckiej od 1940 r. do 1944 r. uczestniczył w tajnym nauczaniu w Rembertowie. Po zakończeniu wojny Waćław Polkowski pracował na stanowisku wizytatora w Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego.

Po zakończeniu II wojny światowej nadal pozostawał działaczem ZNP, jako członek Prezydium Zarządu Głównego (1948–1951) i kierownik Biura Historycznego, w końcu lat pięćdziesiątych i początku lat sześćdziesiątych. W 1947 r. został wybrany posłem do Sejmu Ustawodawczego.

Poza pracą pedagogiczną i działalnością społeczno- polityczną zamieszczał na łamach „Słowa Nauczycielskiego”, „Ogniska”, „Robotnika” i „Dziennika Ludowego”, artykuły z zakresu pedagogiki, jak i o treści politycznej.

Waćław Polkowski został odznaczony m. in. Orderem Sztandaru II klasy, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Dаты otrzymanych odznaczeń nie ustalono.

Waćław Polkowski zmarł 25 lipca 1966 r. w Warszawie i został pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

Spuściznę archiwalną Waćława Polkowskiego zakupiło Archiwum PAN od jego córki Sabiny Polkowskiej w 1983 r. Rozmiary spuścizny wynosiły 0,60 m.b. Prace porządkowe przeprowadzili w 1987 r. studenci Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – Józef Dobrzyński, Jarosław Jaroszyński, Artur Krajewski i Wojciech Wegner, odbywający praktykę w

Archiwum PAN pod kierunkiem mgr Józefa Mizikowskiego. W trakcie porządkowania materiały podzielono na 50 jednostek w 5 grupach.

Grupa I – materiały twórczości naukowej, publicystycznej i literackiej podzielono na prace i artykuły z zakresu dziejów oświaty, z aktualnych zagadnień oświatowych i organizacji społeczno-zawodowych nauczycieli. W ramach wymienionych podgrup nadano jednostkom układ alfabetyczny według tytułów prac z uwagi na niemożność ustalenia dat ich powstania. Prace o niewielkich rozmiarach i poświęcone podobnej tematyce zgrupowano w jednostki zbiorcze i zaopatrzone w aneksy.

Kolejna grupa to artykuły o charakterze publicystycznym. Nadano im układ alfabetyczny według tytułów. Grupę tę zamykają biogramy działaczy lewicowych.

Recenzjom prac nadano układ alfabetyczny według nazwisk autorów recenzowanych prac i zaopatrzone w aneks (j.a. 31). Materiały warsztatowe to wykazy akt dotyczące historii oświaty w wojewódzkich archiwach państwowych oraz wycinki prasowe z „Gazety Lwowskiej” z 1920 r.

Grupę twórczości W. Polkowskiego zamykają opowiadania o tematyce historycznej (j.a. 33).

II grupę tworzą w spuściźnie materiały działalności zawodowej i poetycznej. Są to m. in. sprawozdania W. Polkowskiego z tajnego nauczania na Polesiu 1943-44, (j.a. 35), protokoły z posiedzeń Rady Nadzorczej Spółdzielni Mieszkaniowej Nauczycieli ZNSzP w latach 1927 – 1940 (j. 34). Grupę tę zamykają materiały związane z działalnością twórcy spuścizny w Polskiej Partii Socjalistycznej, na która składają się m.in. protokoły z posiedzeń Komitetu PPS w Rembertowie w latach 1945 – 1947(j.a. 39).

Materiały biograficzne to wspomnienia twórcy spuścizny, obejmujące lata od 1919 do ok. 1945 roku. Mają one charakter fragmentaryczny, niepełny i nie posiadają dat powstania. W trakcie prac inwentaryzacyjnych dokonano w miarę możliwości podziału tych materiałów według zasady chronologicznej. Poza wspomnieniami w skład materiałów biograficznych wchodzi dwa autożyciorysy, które dołączono do wspomnień ze względu na małą objętość (j.a. 40).

Korespondencja stanowi grupę IV – materiałów. Podzielono ją na wychodzącą i wpływającą, nadano układ alfabetyczny według nazwisk odbiorców i nadawców i zaopatrzone w aneksy. Zawiera ona m. in. listy do redakcji „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” oraz list od Czesława Wycecha.

Spuściźnię zamykają materiały osób obcych (grupa V), na które składają się m. in. relacje członków PPS z działalności w latach okupacji niemieckiej (j.a. 49).

Spuścizna ta otrzymała w Archiwum PAN sygnaturę III – 261.

Źródła i bibliografia

1. *Materiały Wacława Polkowskiego*, PAN Archiwum w Warszawie, III – 261, j.a. 40 – 46.
2. Brzozowski S., *Wacław Polkowski (1896 – 1966)* „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 4, 1966.
3. *Wacław Polkowski (1896 – 1966)* „Głos Nauczycielski” nr 32, 1966:

PPRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej, publicystycznej i literackiej	1 - 33
A. Prace i referaty	1 - 23
B. Publicystyka	23 – 30
C. Recenzje	31
D. Materiały warsztatowe	32
E. Proza	33

II. Materiały działalności zawodowej, związkowej i politycznej	34 - 39
III. Materiały biograficzne	40 - 46
IV. Korespondencja	47 - 48
V. Materiały osób obcych	49 - 51
Aneksy	1 - 11

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ, PUBLICYSTYCZNEJ I LITERACKIEJ

A. Prace i referaty

- 1. Historia szkolnictwa na ziemiach polskich w okresie zaborów*
Fragmenty pracy
B.d., rkp., masz., l., k. 223
- Jw.
Fragmenty pracy
B.d., rkp., masz., l., k. 140
- Jw.
Fragmenty pracy
B.d., rkp., masz., l., k. 191
- 4. Historia oświaty w okresie międzywojennym*
Praca
B.d., rkp., masz., l., k. 81
- Oświata w Polsce Ludowej: reforma oświaty, oświata i nauka w Konstytucji PRL., osiągnięcia oświaty w Polsce
3 artykuły
B.d., rkp., masz., l., k. 11
- Kościół a oświata
Artykuły
B.d., rkp., masz., l., k. 132, zob. aneks 1
- Z historii kościoła
Artykuły, fragmenty
B.d., rkp., masz., k. 191
- 8. Konieczność upublicznienia szkoły*
Artykuł
B.d., rkp., k. 2
- 9. Kryzys szkoły amerykańskiej*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 15
- 10. Nauczyciel w okresie milenium*

- Artykuł
B.d., rkp., masz., l., k. 10
11. *Oświata i kultura*
Artykuł
B.d., masz., l., k. 10
12. Postawa społeczna i etyczna nauczycieli
Artykuły
B.d., rkp., masz., l., k. 264, zob. aneks 2
13. *Reforma ideowa szkoły*
Artykuł
B.d., rkp., k. 23
14. *Szkoła świecka a religia*
Artykuł
B.d., rkp., k. 3
15. Zagadnienia pedagogiczne
Artykuły
B.d., rkp., masz., k. 50, zob. aneks 3
16. Krajowy Związek Nauczycielstwa Ludowego w Galicji. Towarzystwo Nauczycieli Ludowych z siedzibą w Nowym Sączu 1896-1906
Praca i artykuł
B.d., rkp., masz., k. 221
17. Polskie Towarzystwo pedagogiczne 1868-1921 w Galicji. Zawodowe organizacje nauczycielskie w okresie I wojny światowej
Fragmenty prac
B.d., rkp., masz., l., k. 246
18. Związek Nauczycielstwa Polskiego od początku XX w. do II wojny światowej
Praca
B.d., rkp., masz., l., k. 377
19. Związek Nauczycieli Polskich Szkół Powszechnych i Średnich 1919-1930
Praca
B.d., rkp., masz., l., k. 220
20. Związek Nauczycielstwa Polskiego w powiecie węgrowskim
Uwagi S. Czyżewskiego o w/w pracy. Artykuł
B.d., rkp., masz., l., k. 107
21. Działalność Nauczycielskiej Spółdzielni Mieszkaniowej
Praca
B.d., masz., rkp., l., k. 192
22. Międzyzakładowe i zakładowe organizacje związkowe i zawodowy ruch nauczycielski

Artykuły
B.d., rkp., masz., l., k. 65

23. Ruch nauczycielski w Europie Zachodniej
Artykuł
B.d., masz., rkp., l., k. 2

B. Publicystyka

24. *Demagogom ku pamięci*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 5

25. Problematyka międzynarodowa
Artykuły
B.d., rkp., masz., l., k. 33, zob. aneks 4

26. Problemy z zakresu myśli socjalistycznej
Artykuły
B.d., rkp., masz., l., k. 125, zob. aneks 5

27. Szkice z historii Polski
Artykuły
B.d., rkp., masz., l., k. 66, zob. aneks 6

28. *Uwagi nad problemami powojennej rzeczywistości*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 4

29. *Więc dokąd?*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 5

30. Biogramy działaczy lewicowych
B.d., rkp., masz., l., k. 75, zob. aneks 7

C. Recenzje

31. Recenzje prac
B.d., rkp., masz., l., k. 42, zob. aneks 8

D. Materiały warsztatowe

32. Wykazy akt dot. Historii oświaty w wojewódzkich archiwach państwowych oraz wycinki prasowe z Gazety Iwowskiej z 1920 r.
1953 i b.d., powiel., druk., l., k. 57

E. Proza

33. Opowiadania o tematyce historycznej
B.d., rkp., masz., l., k. 74

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ZAWODOWEJ, ZWIĄZKOWEJ I POLITYCZNEJ

34. Związek Nauczycielski Szkół Powszechnych
Protokoły z posiedzeń Rady Nadzorczej Spółdzielni Mieszkaniowej
Nauczycieli 1927-40
1927-40, rkp., sz., k. 99
35. Sprawozdania W. Polkowskiego z tajnego nauczania na Polesiu w l. 1943-44, ponadto sprawozdania z lustracji szkół w l. 1945-46 jako wizytatora szkół powiatu warszawskiego
1943-1946, rkp., masz., l., k. 13
36. Statut, regulaminy, spis oddziałów powiatowych i grodzkich, projekt obsady personalnej Zarządu Głównego
1947-57, rkp., masz., l., k. 175
37. Związek Nauczycielstwa Polskiego Zarząd Główny
Protokół posiedzeń Zarządu Głównego, sprawozdania, notatki
B.d., rkp., masz., l., k. 144, posyty
38. Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
Statut, protokół z posiedzenia, uchwał dotycząca powołania korespondencyjnego Kursu Wyższych Studiów Pedagogicznych. Program kursów dla kierowników i wychowawców
1948-1952, masz., l., k. 125
39. Polska Partia Socjalistyczna
Protokół z posiedzeń komitetu PPS w Rembertowie za l. 1945-1947, Kronika PPS w Rembertowie 31.VI.1947, ponadto relacje członków PPS jako odpowiedź na ankietę
1945-1947, rkp., poszyt., k. 71

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

40. Wspomnienia do r. 1919
Autożyciorysy do 1945 r.
B.d., rkp., masz, l., k. 76
41. Wspomnienia z lat 1920-1930
B.d., rkp., masz., l., k. 113
42. Wspomnienia działacza oświatowego z lat 1926-1938
B.d., rkp., masz., l., k. 314
43. Wspomnienia z lat 1930-1939
B.d., rkp., masz., l. k. 201
44. Jw.
B.d., rkp., masz., l., k. 165

45. Wspomnienia z lat okupacji 1939-1945
B.d., rkp., masz., l., k. 85

46. Wspomnienia po 1945 r.
B.d., rkp., masz., l., k. 232

IV. KORESPONDENCJA

47. Korespondencja wychodząca
1954-1962 i b.d., masz., l., k. 24, zob. aneks 9

48. Korespondencja wpływająca
1948-1966, rkp., masz., l., k. 11, zob. aneks 10

V. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

49. Relacje o działalności w latach okupacji hitlerowskiej Leona Jahny, Rafała Kisieleńskiego, Władysława Nowickiego i Czesława Osińskiego
1947-1954, rkp., masz., l., k. 6

50. Referaty
1947-1957 i b.d., powiel., l., k. 129, zob. aneks 11

ANEKS 1

J.6. Kościół a oświata
Krytyka kościoła
Którędy pójdę
My zwyciężymy szybciej! ...
Pozycja kościoła w szkole na przestrzeni dziejów
Z czarnego chcą zrobić na gwałt białe
Wychowanie w duchu chrześcijańskim
Zerwanie konkordatu z punktu widzenia kościoła i państwa.

ANEKS 2

J.12. Postawa społeczna i etyczna nauczycieli
Nauczyciel a polityka
Nauczyciel a prawda
Nauczyciel jako społecznik.
Nauczyciele szermierze postępu
Etyka zawodowa nauczycieli
O poziomie wiedzy nauczycieli
Problemy etyczne wiedzy nauczyciela
Socjalizm a nauczycielstwo
Uwagi nad zawodem nauczyciela w ujęciu historycznym

ANEKS 3

J.15. Zagadnienia pedagogiczne
Aktualne zagadnienia oświatowe i pedagogiczne
Czynniki wykształcenia
Ewolucja umysłowa nauczyciela

Filozofia a oświata
Głos w sprawie wykroczeń młodzieży przeciwko ogólnie przyjętym normom postępowania
Konieczność oparcia nauczania i wychowania na naukowym marksizmie
Kształcenie nauczycieli
Opieka nad dziećmi
O ustawodawstwie dotyczącym stosunków służbowych nauczycieli
O zadaniach nauczycielstwa poza szkołą w XIX i XX w.
Poziom nauczania i oświaty w Europie Wschodniej i Zachodniej
Rola szkoły w wychowaniu społeczeństwa
Skąd ta obawa i przed czym?
Stan i perspektywy rozwojowe publicznego wychowania przedszkolnego,
„Szkoła” o poziomie nauczycielstwa
Uwagi o wprowadzeniu religii do szkół jako przedmiotu nadobowiązkowego
Uwagi o zawodzie nauczyciela
W każdej gminie jedna ośmioklasowa szkoła
Wychowanie socjalistyczne

ANEKS 4

J.25. Problematyka międzynarodowa
Demokracja amerykańska
Faszyzm i hitleryzm
Kultura węgierska
Sprawa Niemiec po II wojnie światowej
Walki narodowościowe w sejmie czeskim
Kształcenie nauczycieli
Walka nauczycieli USA o pokój

ANEKS 5

J.26. Problemy z zakresu myśli socjalistycznej
Historia klasy robotniczej w XVIII-XIX w.
Historyczne warunki powstania i istota demokracji ludowej
Kosmopolityzm narzędziem walki kapitalizmu z kulturą narodów,
Metoda dialektyczna
Moralność a socjalizm
Obchody 1 Maja w okresie stalinizmu
Patriotyzm a internacjonalizm
Trwalszy posąg od spiżu wznosimy
Socjalizm
Saint Simon prekursor socjalizmu
Systemy społeczno-ekonomiczne
Tradycje myśli socjalistycznej na ziemiach polskich
Walka klas, państwo, dyktatura proletariatu

ANEKS 6

J.27. Szkice z historii Polski
Katastrofa rozbiorów
O Mikołaju Koperniku
Polska za pierwszych Piastów
Powstanie kościuszkowskie

Powstanie styczniowe
Prawa mniejszości narodowych po 1945 r.

ANEKS 7

J.30. Biogramy działaczy lewicowych

Kiń Jan
Kisielewski Henryk
Morzysz Kazimierz
Osiński Marian
Pestalozzi Jan Henryk
Petrykowski Jan
Radliński Ignacy
Świdwiński Stanisław

ANEKS 8

J.31. Recenzje prac

Ciulik Augustyn, *Tragiczne dzieje oświaty i nauczycielstwa polskiego pod rządami obszarników i kapitalistów 1880-1939*, b.d.
Dawid J. Wł., *O duchu pedagogiki doświadczalnej*
Krzyżanowska J., *Bajki i podania Słoweńców i Kaszubów*, 1948
Müller E., *Życiorys J. Smulikowskiego*
Nowicki Zygmunt, *Kartki z dziejów ruchu nauczycielskiego w Polsce*
Peiper T., *W jaskini lwa*
Podgórska E., *Z początków zawodowego ruchu nauczycielstwa ludowego w Galicji*
Spasowski Wł., *Wyzwolenie człowieka*
Zawadzki, *Giordano Bruno pod trybunałem inkwizycji*
Uwagi na temat audycji radiowej o poprawności języka „Wiedza i życie”

ANEKS 9

J.47. Korespondencja wychodząca

„Przegląd Historyczno-Oświatowy”, redakcja	1962	1.2
Skrzeszewski Stanisław	b.d.	1. 1
Warszawska Spółdzielnia Mieszkaniowa, Komisja Lokalowa Rady Nadzorczej	1954	1.1
Zakład Ubezpieczeń Społecznych Warszawa	1962	1. 2
Adresaci nieustaleni	1962, b.d.	1. 13

ANEKS 10

J.48. Korespondencja wpływająca

Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego	1948	1. 1
Ośrodek Szkoleniowy Okręgowej Rady Związków Zawodowych Poznań	1952	1. 1
Polska Zjednoczona Partia Robotnicza Przewodnicząca Komisja Szkoleniowej Dzielnicy Powiśle	1941	1. 1
Wycech Czesław	1966	1. 1
Związek Nauczycielstwa Polskiego Zarząd Główny	1954-1956	1. 2
Związek Nauczycielstwa Polskiego Zarząd Okręgu Opolskiego	1955	1. 1

ANEKS 11

J.50. Referaty

Bobińska Celina, *W obronie honoru i niepodległości Francji*

Dubiński Aleksander, *Dzieje i rozkwit współczesnej kultury uzbeckiej*

Kuroczko E., recenzja parady Ciulika Augustyna *Tragiczne dzieje oświaty i nauczycielstwa polskiego pod rządami kapitalistów i obszarników w l. 1880-1939*

Masojada Edmund, *Tezy i wnioski o sprawie wychowania spółdzielczego w szkole*, 1957

Michalski Stanisław, *Drogi rozwojowe zawodowego ruchu nauczycielskiego w Polsce w l. 1905-1945, po 1963*, b.d.

Świdwiński Stanisław, *Na marginesie problemu: powojenna młodzież gimnazjalna*, 1947

Zadania PZPR na wsi, b.d.